

כלכלה יהודית

מעטים האנשים אשר הפיקו תועלת רבה כל כך מהיזמה החופשית ומהקפיטליזם התחרותי כמו היהודים; ומעטים האנשים אשר התנגדו בצורה כה עקבית לקפיטליזם ופעלו כה רבות כדי לערער את יסודותיו האידיאולוגיים כמו היהודים.

נראה לי שבשארל קיימות שתי מסורות יהודיות הנאבקות זו בזו: מסורת בת מאה שנה של אמונה בשלטון סוציאליסטי פטרנליסטי ודחיית הקפיטליזם והשוק החופשי; ומסורת בת אלפיים שנה שהתפתחה מתוך צרכים הכרחיים בגולה: הישענות האדם על עצמו ושיתוף פעולה חופשי; כשרון לעקוף את הפיקוח הממשלתי; שימוש בכל אמצעיו של כושר ההמצאה היהודי כדי לנצל את ההזדמנויות שבשוק, שנעלמו מעיניהם קצרות הראייה של פקידי השלטון.

הגעתי למסקנה כי למזלה של ישראל הוכח כי המסורת העתיקה יותר היא המסורת החזקה יותר.

(מילטון פרידמן*, קפיטליזם וחירות, הקדמה למהדורה העברית עמ' יג-ד)

· אילו שתי מגמות סותרות בתוך היהדות מזהה מילטון פרידמן? איזו מגמה יותר "יהודית" לדעתו?
· מה יצר את ה"מסורת" אותן מתאר פרידמן (על פי האמור בקטע, ובכלל)? האם יצירתן נבעה מנסיבות היסטוריות, או מתפיסה שונה של המקורות היהודיים?

למעשה, שני עקרונות היסוד המנחים את הקריאה לצדק חלוקתי, דילולה של זכות הקניין וההתירה לשוויון כלכלי, זרים הם לרוחה של המסורת היהודית ולעקרונותיה, כפי שאלה משתקפים במקרא ובספרות חז"ל, ואף הותרים תחת האידיאל הכלכלי שמסורת זו מייצגת (...). האיסור על העשירים להעניק חלק גדול מדי של ממונם לעניים הוא ביטוי לתפיסה היהודית הרווחת שמעולם, לא בימי בראשית ולא לאחר מכן, לא היה קיים מצב אידיאלי של שוויון כלכלי בין בני האדם. על פי חז"ל כל אדם נברא כבריאה עצמאית, וכל אדם שונה מזולתו. שוני זה מכבא את טבעו האלוהי של האדם, את יהודיות נשמתו, את צלם אלוהים שבו. על פי ההשקפה היהודית, אם כן, שוויון כלכלי אינו אפשרי וגם אינו רצוי, משום שהוא שולל את ערך הבריאה הייחודי של כל אדם ואדם. פסוקי המקרא אף קובעים זאת מפורשות: בני האדם אינם שווים זה לזה, ומשום כך תמיד יהיו ביניהם פערים: לעולם "לא יחדל אביון מקרב הארץ". לפיכך, פערים כלכליים בהברה אינם מעידים על קלקלתה המוסרית, אלא על השוני המהותי שבין הפרטים המרכיבים אותה.

אין ספק שבמשטר הקיבוצי יש יותר צדק ויושר, מאשר במשטר בו שולט הרכוש הפרטי, אפילו בשעה שנמנעים בהתאם לתורה ומצוה לשלוח "אדם באדם לרע לו". ולפיכך טבעית ומובנת היא שאיפתה של תנועתנו לכיטול הרכוש הפרטי במשטר המדינה הישראלית (...). אין כל צורך (...). שיהיה כתוב ומפורש בתורה שהיא בעד רכוש קיבוצי ולא פרטי. זה נובע מיסוד הצדק והיושר שבתורה, שהוא בניין אב לכל התורה ולגישתנו לפתור כל השאלות שאין עליהן תשובות מפורשות בתורה.

(שלמה זלמן שרגאי**, חזון והגשמה, עמ' קצד)

כלכלי אינו אפשרי וגם אינו רצוי, משום שהוא שולל את ערך הבריאה הייחודי של כל אדם ואדם. פסוקי המקרא אף קובעים זאת מפורשות: בני האדם אינם שווים זה לזה, ומשום כך תמיד יהיו ביניהם פערים: לעולם "לא יחדל אביון מקרב הארץ". לפיכך, פערים כלכליים בהברה אינם מעידים על קלקלתה המוסרית, אלא על השוני המהותי שבין הפרטים המרכיבים אותה.

(הרב יצחק יוסף ליפשיץ***, על תורת הכלכלה היהודית, תכלת, קיץ 2004 עמ' 64-76)

· מהו המשטר הכלכלי הנכון לדעת ש"ז שרגאי? אילו ערכים "תורניים" עומדים בבסיס גישתו? (נלגישות) דמות עינינו גם בקטעים 1-2 בדף ההרחבות)
· איזה אידיאל כלכלי עומד בבסיס התורה לפי הרב ליפשיץ? אילו ערכים נובעים מאותו אידיאל? מדוע השוויון אינו אחד מהערכים הללו?

· האם הקריאה של שרגאי והרב ליפשיץ במקורות מושפעת מהאידיאולוגיה שלהם? במה זה בא לידי ביטוי?
· האם העובדה ששתי הקריאות הללו אפשריות מרמזת על כך שאפשר להגיד הכל "בשם היהדות", שבעצם לא אומרת כלום על המשטר הכלכלי הנכון?

* הרב ד"ר יוסף יצחק ליפשיץ (ישראל) הוא ראש ישיבת רבי יצחק יחיאל בירושלים ועמית בכיר במרכז שלם. למד בישיבת חברון ובעל תואר דוקטור למחשבת ישראל מטעם אוניברסיטת תל אביב.

* שלמה זלמן שרגאי (נולד בפולין ב-1899, נפטר בישראל ב-1995) היה אידיאולוג ופוליטיקאי ציוני דתי, ראש עיריית ירושלים בשנים 1950-1952, ממייסדיה ומנהיגיה הבולטים של תנועת "תורה ועבודה", הפועל המזרחי ומראשי מוסדות "המדינה שבדרך".

* מילטון פרידמן (ארה"ב, 1912-2006), היה כלכלן יהודי אמריקאי, מן החשובים ביותר במאה ה-20. החזיק בעמדות ליברליות, תמך בחופש כלכלי רב, והתנגד להתערבות הממשלה בשוק החופשי. זכה בפרס נובל לכלכלה לשנת 1976.

לפניכם מספר ערכים ועקרונות המשקפים את הגישה הקפיטליסטית ואת הגישה הסוציאליסטית. אילו ערכים באים יותר לידי ביטוי במקורות שלפניכם, וביהדות בכלל?

אמר ר' יוחנן: כל הגזול את חברו שוה פרוטה – כאילו נוטל נשמתו ממנו. (בבא קמא ק"ט, א.)

ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך והמרדך וכל בהמתך וגרד אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך פמוד: (דברים ה"ג, ד-ז)

רבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא אומר, תן לו משלו, שאת ושלך שלו; וכן הוא אומר בדויד: "כי מומך הכול, ומידך נתנו לך". (משנה אבות ג, ח.)

זאת כל היקום אשר ברגליהם, אמר רבי אלעזר: זה ממונו של אדם שמועמידו על רגליו. (פסחים ק"ט.)

חירות

לקט, שכחה ופאה שוויון

הזכות לקניין אישי

הפקעת הקניין האישי

(קפיטליזם)

(סוציאליזם)

שמיטה: שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר פרדך ואספת את תבואתה: ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' (...). והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך: ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל: (ויקרא כה ג-ז)

מי שאינו רוצה ליתן צדקה, או שיתן מעט ממה שראוי לו--בית דין כופין אותו, ומכין אותו עד שיתן מזה שאמדוהו ליתן; ויורדין לנכסיו בפניו, ולוקחין מזה מה שראוי לו ליתן. (רמב"ם, מתנות עניים טז, ז)

התחיל הפועל במלאכה וחזר בו אפילו בחצי היום חוזר שנאמר: "כי לי בני ישראל עבדים" – ולא עבדים לעבדים. (רמב"ם, הלכות שכירות טז, ט)

וקדשתם את שנת החמישים שנה וקראתם דרור בארץ לכל ישביה יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל אחתו ואיש אל משפחתו תשבו: (ויקרא כה י')

האם הצלחתם להכריע בצורה ברורה לאיזו עמדה מהשתיים קרובה הגישה היהודית? אם כן, מהי ההכרעה? אם לא, מדוע לדעתכם לא הגעתם להכרעה?

לאור הלימוד עד כה, האם נכון לומר שלתורה אין אמירה בשאלת המשטר הכלכלי הראוי? האם בכלל קיימת אמירה "יהודית" רלוונטית לכלכלה המודרנית?

יש בתורה שטח מסוים בו הדברים באו במתכוין סתומים ועמומים. בשום פנים אין למצוא בתורה משטר מדיני או כלכלי ברור (...). ולדעתי זו כחה וגדולתה של תורה שאין בה משטר ברור ומגדר, לא מדיני ולא כלכלי, ושתי סבות לדבר: א. לפי מהותם של שטחי חיים אלה, ניתנים הם לשינוי מתקופה לתקופה, ותורת ה' תורת נצח היא, ונמעה במתכוין מלקבוע תחומים ברורים ומוגדרים. ב. לא רצתה תורה לכופף את העם לנהוג בחייו החילוניים על פי משטר מסוים, והשאירה את הבחירה לרצונו החפשי בשטחים אלה. אך לעומת זאת, נתנה תורה מצוות, שהן בבחינת עקרונות ויסודות, אשר יכולות להתאים לכל משטר בכל דור ובכל צורת חיים, ותכליתן למנוע את השלילי שבכל משטר אפשרי.

(הרב חיים דוד הלוי*, במוצאי שנת השמיטה, קול סיני ה עמ' 251)

· האם לדעתכם צריך לחפש גם ב"חיים החילוניים" הדרכות והעקרונות "תורניים" או "יהודיים", או שאלו צריכים להישאר בגבולות התחומים ה"דתיים"?
· אילו עקרונות כאלו לדעתכם אפשר וראוי לחמש בכלכלה המודרנית? (לדוגמא עיינו במקורות 3-4, 5-6 בדף ההרחבות)

· מה תשובתו של הרח"ד הלוי לשאלות לעיל? (לתשובות נוספות, מומלץ לעיין במקורות 3-4 בדף ההרחבות)
· מדוע התורה בחרה להשאיר תחומים אלה "סתומים ועמומים" לפי דבריו? האם זה אומר שהיא לא רלוונטית לתחומים אלה?

